

DOUWE H. VAN DER HEIDE

Lezing door Israëlische psychiater Arie Shalev

De anatomie van de angst

Jeruzalem (Ziv Koren/Polaris/HH).

Op 27 november jl. vond ‘De Anatomische Les’ weer plaats in het Concertgebouw in Amsterdam.

De Anatomische Les is een jaarlijkse publiekslezing die wordt georganiseerd door de Volkskrant en het Academisch Medisch Centrum van de Universiteit van Amsterdam. De lezingen betreffen altijd het ‘snijvlak’ van geneeskunde en maatschappij; ditmaal stonden de biologische aspecten van de posttraumatische stressstoornis op het programma.

De naam van dit evenement is ontleend aan het type openbare les dat in de Gouden Eeuw werd gegeven in het Amsterdamse anatomische theater. Volgens de organisatoren groeiden deze lezingen destijds uit tot een brandpunt van wetenschap en kunst; de moderne versie beoogt dan ook een ontmoeting te zijn van wetenschap, kunst en samenleving.

De Les bestaat doorgaans uit meer dan alleen een wetenschappelijke verhandeling. Dit keer presenteerde Wim Pijbes, de directeur van Het Rijksmuseum Amsterdam namens de Kunststichting van het AMC een piezografie van beeldend kunstenaar Albert van Westing; het barokgezelschap Folia d’Amsterdam bracht onder leiding van Gustav Leonhardt werk van Bach ten gehore, er werd een audiovisuele presentatie vertoond van het jaarlijkse scholierenproject van de Anatomische Les waarbij een aantal uitverkoren scholieren de kans krijgt vragen af te vuren op de spreker, en ten slotte kreeg Liselore Gerritsen de gelegenheid de essaybundel ‘De vertrouwenscrisis. Over het krakend fundament van de sa-

menleving’ onder de aandacht te brengen. Dit laatste is een serie essays geschreven door negentien vooraanstaande publicisten op verzoek van de redactie van AMC Magazine.

Biologische markers voor PTSS

Maar uiteindelijk waren de bezoekers van de les – ik tenminste – gekomen voor de lezing door prof.dr. Arieh Shalev van het Hadassah University Hospital in Jeruzalem. Arieh Shalev is een buitengewoon originele en inspirerende onderzoeker van de biologische aspecten van PTSS die met name bekend werd door zijn werk op het gebied van de zogenaamde ‘startle response’. Kort gezegd toonde hij aan dat PTSS

slachtoffers blijven schrikken van harde geluiden terwijl die reactie bij andere mensen die een traumatische gebeurtenis hebben doorgemaakt geleidelijk uitdooft. Meer nog zelfs: hij toonde aan dat cognitieve gedragstherapie die schrikreactie alsnog helpt uitdoven, tenminste als de behandeling binnen vier maanden na het trauma wordt toegepast. Daarmee heeft hij niet alleen een biologische marker voor PTSS, maar ook een biologische effectmaat voor de behandeling ervan gevonden.

Reden te meer om eens goed voor de lezing te gaan zitten. Wat volgde was een samenvatting van wat er op het gebied van de biologie van PTSS zoal bekend is, op een manier die goed te

volgen was voor de geïnteresseerde leek. Een van de kernpunten daarin is het onderscheid tussen de snelle, instinctieve angstreactie die via de amandelkern in het brein verloopt en de tragere reactie via het frontale brein die vooral een modulerende rol heeft; de amandelkern leidt tot de opslag van impliciete, voorbewuste informatie, en het frontale brein zorgt via de hippocampus voor het vastleggen van expliciete, bewuste kennis. Misschien een beetje flauw, maar zelf moet ik bij het horen van dit verhaal altijd onwillekeurig denken aan de zo verguisde Freud en diens ideeën over de interactie tussen de ‘bewuste’ en ‘onderbewuste’ delen van de geest. Een enkele keer bekruipt me daarbij zelfs het gevoel dat het

brein ondanks alle moderne beeldvormende technieken op dit moment toch niet meer is dan een spiegel die de onderzoekers vooral toont wat ze al (menen te) weten.

Ook bleek uit het betoog van Shalev dat er ondanks al het veelbelovende onderzoek bijvoorbeeld op het gebied van de hypofyse-bijnieras nog steeds geen andere overtuigende biologische markers voor PTSS

zijn gevonden en dat ook het genetische onderzoek

voorlopig vooral leidt tot de conclusie dat de omgeving interactie toch ingewikkelder is dan we tot nu toe dachten. De conclusie lijkt dan ook gerechtvaardigd dat het biologische onderzoek van PTSS ondanks alle fascinerende aspecten ervan nog steeds in de beginfase verkeert.

Buiten het genoemde exposé waren er nog een aantal elementen in het betoog van Shalev die wellicht meer specifiek zijn voor de situatie in Israel en die daarom des te interessanter waren. Zo begint PTSS in dat land pas recent uit de taboesfeer te komen volgens de spreker – iets wat men zich in Nederland zo langzamerhand gelukkig nauwelijks meer voor kan stellen; de maatschappelijke belangstelling voor het psychologische trauma is hier juist groot. De opkomst voor de Anatomische Les was dit jaar dan ook bepaald overweldigend; het Concertgebouw zat afgeladen vol. Ook in de Nederlandse media en gewoon op straat wordt met zoveel gemak over het begrip ‘(psycho)trauma’ gepraat dat je bijna zou gaan denken dat het je status verhoogt als je er een hebt. Het begrip zelf lijkt daarbij ondertussen aan de nodige inflatie onderhevig – je

houdt je hart vast voor wat daar op termijn de gevolgen weer van zullen zijn voor diegenen die door hun PTSS juist wél veel moeite hebben om over hun trauma te praten.

Een ander element in het betoog van Shalev dat me bijzonder trof was wat hij noemde de ‘plattegrond voor veilige plekken’ die iedere bewoner van Jeruzalem – de spreker inclusief – in zijn hoofd

Vermijden populaire strategie in Jeruzalem

schijnt te hebben en die voor iedereen ook weer anders is afhankelijk van wat men aan narigheid op het gebied van terreuraanslagen mee heeft gemaakt. De plattegrond dient de copingstrategie die ondanks alle voortgeschreden inzicht nog steeds het meest populair is: de vermindering. Dat blijkt dus ook voor Shalev zelf te gelden.

Hoewel de Anatomische Les dit keer dus niet zozeer nieuwe inzichten heeft gebracht is de organisatie er wel in geslaagd de biologische aspecten van PTSS op een onderhoudende en goed te volgen manier onder de aandacht te brengen van het publiek. Arieh Shalev is erin geslaagd de beschikbare kennis niet alleen op een meesterlijke manier samen te vatten, maar ook om het een persoonlijk gezicht te geven.

DOUWE H. VAN DER HEIDE is psychiater/
MPH bij De Gelderse Roos, afd. Phoenix,
Locatie Gespecialiseerde Psychiatrie Wolfheze.